

УДК 37.015.31«19/20»:613.42(045)

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СТАТЕВОРОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ У ШКІЛЬНІЙ ТА ПОЗАШКІЛЬНІЙ РОБОТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Онищенко О. І.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Більшість дослідників розглядають статеве виховання як систему запобіжних заходів, що мають застерігати молодь від вульгарних з погляду моральності вчинків, розвивати почуття сором'язливості й охайності, зміцнювати волю. Особливу роль педагоги відводять питанню участі родини в статевому вихованні дітей, пропонуючи батькам: розвивати фізичні й духовні якості дітей; створювати в родині атмосферу, що сприяє формуванню моральних якостей, домагатися довіри дітей; прагнути відгородити дітей від джерел інформації, що розбещують; у делікатній і доступній формі знайомити дітей із зародженням життя, застерігати від необдуманих учинків.

Ключові слова: статево-рольова соціалізація, статеве виховання, морально-вольові якості, гігієна цнотливості.

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ПОЛОВОРОЛЕВОГО ПОВЕДЕНИЯ В ШКОЛЬНОЙ И ВНЕШКОЛЬНОЙ РАБОТЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ В. А. СУХОМЛИНСКОГО

Онищенко О. И.

*КП «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия»
Харьковского областного совета*

Большинство исследователей рассматривали половое воспитание детей и подростков как систему предупредительных мер, призванных охранять детей и подростков от пошлых с точки зрения нравственности поступков, развивать чувства стыдливости и чистоплотности, укреплять волю. Особую роль педагоги отводили вопросу участия семьи в половом воспитании детей, предлагая родителям: развивать физические и духовные качества детей; создавать в

семьях атмосферу, способствующую формированию нравственных качеств, добиваться доверия детей; стремиться оградить детей от развращающих источников информации; в деликатной и доступной форме знакомить детей с зарождением жизни, предостерегать от необдуманных поступков.

Ключевые слова: полоролевая социализация, половое воспитание, морально-волевые качества, гигиена целомудрия.

FORMATION OF THE CULTURE OF SEXUAL BEHAVIOR IN SCHOOL AND OUT-OF-SCHOOL WORK IN THE PEDAGOGICAL HERITAGE OF O. SUKHOMLYNSKY

Onyrchenko Oksana

Municipal establishment «Kharkov humanitarian pedagogical academy»

The author of the article reveals a unique contribution to the national theory and practice of sex-role socialization of children and adolescents, and the sexual education of schoolchildren in the second half of the twentieth century, an outstanding teacher, scholar, publicist, innovator-educator V. Sukhomlynsky. Without distinguishing sexual education in a separate direction, the teacher considered him in the multifaceted educational process of the public, schools and families, the preparation of children and adolescents for marital life, the performance of parental responsibilities, in particular the preparation of the girl for the mother role.

In his pedagogical system, a humanist educator has developed a consistent approach to the education of little girls – girls – women – mothers and boys – young man – man – father. The teacher warned the girls to be careful not to be ashamed to «take away» in search of a faithful and courageous partner of life. No less serious was V. Sukhomlynsky to the issues of upbringing of future men. Along with the sense of courage, patriotism, loyalty, the teacher considered the urgent need to educate the guys in a sense of deep respect for women and responsibility for their desires and deeds.

V. Sukhomlinsky remained in the circle of his family consistently in solving the issues of sexual education. A lot of attention to the problems of sexual education was given to the teacher in letters to his own children. So, in the «Letters to the son» along with the problems of morality, ethics and aesthetics of human relationships, attitude to work, the author touches on the issues of education of the sexual culture of youth. In «Letters to Daughter» V. Sukhomlinsky reveals the ideal nature of the sense of love, responding to a fourteen-year-old daughter to the question «What is love?».

However, here and there the teacher does not bypass the issue of responsibility of the girl-woman for the fate of her love. According to him, a girl, a woman, a mother with a mother's milk must learn the truth that love is a responsibility, and just then – pleasure and joy. The aforementioned theoretical positions have been reflected in the practical activity of the teacher-innovator in Pavlyshii secondary school.

First of all, V. Sukhomlinsky developed a practical course «Parent Pedagogy», which consisted of carrying out with the parents of scientific conferences, assemblies, lectures on the main topics: from civil and moral responsibility of parents, preparation for maternity and parental responsibility, to the formation and maintaining a high sense of human love.

Secondly, the teacher developed the topics of conversations for parents with children-school students, starting with preschool groups and completing graduation classes. Yes, already in the preschool group are considered questions of moral preparation for marriage, the value of human love; in conversations for 3-4 classes the teacher touches on issues of the birth of a person, reveals the peculiarities of boys and girls aged 9-11; in 5-7 classes, along with the anatomical and physiological peculiarities of the development of adolescents, the need for communication between sexual and moral education, the upbringing of the culture of desires; in 8-10 classes V. Sukhomlinsky proposes to consider the unity of physical, moral, social and sexual maturity, the unity of moral, aesthetic, emotional and sexual education of boys and girls.

Thirdly, conversations with personally-intimate orientation were conducted directly with the students (senior grades). Thus, in the plan of Pavlizky high school

work for the 1970-1971 academic year for grades 8-10 it was planned to hold an optional course «Love. Marriage. Family», at which the students addressed the following issues: Love as a human feeling; love – the beginning of marriage, family, parenthood, motherhood; duty, loyalty and loyalty in love. etc.

Therefore, the mission of the school is to educate a person in a harmonious unity: a citizen and a worker, a loving and faithful spouses, mother-father, since everyone will have to be husbands and wives, fathers and mothers.

Key words: sex-role socialization, sexual upbringing, culture of sexual behavior, preparation for the family life, love.

Постановка проблеми. Розглядаючи процес статевої соціалізації дітей та підлітків, В. Сухомлинський постійно підкреслював, що повноцінне виховання неможливе без урахування того, що кожний первісний колектив складається «з представників двох частин роду людського», що від моральної культури відносин між малюками, між підлітками – дівчатами й хлопчиськами, між юнаками й дівчатами залежить моральна культура всього нашого суспільства, щастя й благополуччя нових поколінь. За його переконанням, у колективі, в повсякденних взаємовідносинах народжуються не тільки громадяни, а й чоловіки й жінки; формуються і утверджуються погляди, переконання майбутніх батьків і матерів. Тому піклування вихователя про благородство відносин між дівчатками й хлопчиками – це, «можна сказати без перебільшення, половина всіх турбот морального виховання. Одна з важливих виховних цілей полягає в тому, щоб наші підлітки, юнаки й дівчата глибоко розуміли: ми – завтрашні чоловіки й дружини, матері й батьки» [10, с. 139].

В. Сухомлинський глибоко переконаний, що повага до інтимного світу підлітків – одна з дуже важливих умов правильного емоційного виховання, оскільки підліткова закоханість, заснована на духовному багатстві інтересів, запитів, потреб, виховує витонченість, граціозність, делікатність людських відносин [4, с. 191].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш ґрунтовні дослідження у галузі теоретичних та практичних засад формування культури статевої поведінки школярів у педагогічній спадщині В. Сухомлинського зробили: М. Антоненко «Дитиноцентричні домінанти у педагогічній спадщині В. Сухомлинського» (2010); І. Батрун «Сухомлинський про життєві орієнтації шкільної молоді» (2015); Л. Бондар «Питання співдружності школи і сім'ї у творчій спадщині В. Сухомлинського» (2010); С. Вітвицька «Проблема духовно-морального виховання молоді у педагогічній спадщині В. Сухомлинського» (2017); В. Лозовська «Творча реалізація педагогічних ідей В. Сухомлинського» (2015); Н. Дічек «Сухомлинський і зарубіжна філософсько-психологічна думка ХХ ст.: збіжності морально-етичних поглядів на суспільство і людину в ньому» (2015); Я. Ільчук «Погляди В. Сухомлинського на соціалізацію особистості в умовах сім'ї» (2017); І. Рогальська-Яблонська «Сутність соціалізації особистості у дитинстві у контексті педагогічних ідей В. Сухомлинського» (2017); О. Сухомлинська «В. Сухомлинський і моральне виховання: трансформація педагогічних цінностей» (2010); В. Федяєва «Теорія та практика виховання дітей у сім'ї в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)» (2010) тощо.

Формулювання мети статті. Мета нашого дослідження – показати найвагоміший внесок у вітчизняну теорію та практику ідеї формування культури статевої поведінки дітей та підлітків, статевого виховання та підготовки до сімейного життя в умовах шкільного та позашкільного виховання у педагогічній спадщині вітчизняного педагога-новатора В. Сухомлинського.

Із огляду на поставлену мету ми виділяємо такі **завдання**: 1. Показати взаємозв'язок статевої соціалізації, статевого виховання та формування культури статевої поведінки дітей та підлітків. 2. Показати взаємозв'язок фізіологічного та психічного розвитку хлопчиків та дівчаток на їх взаємовідносини. 3. Висвітлити діяльність вітчизняної школи щодо впровадження засобів статевого виховання дітей та підлітків в 60-80-х роках ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаючи статеве виховання підготовкою до сімейного життя, виконанню ролей чоловіка та дружини, матері та батька, В. Сухомлинський зазначає, що виховання справжніх чоловіків і справжніх жінок починається з формування громадянського осереддя особистості. Вже в малюкові-першокласникові, в дошкільникові чоловічої статі треба виховувати справжнього мужчину, його характер, волю, цілеспрямованість особистості. Педагог наголошував на трьох речах, які мають утверджуватися в душах майбутніх чоловіків: обов'язок чоловіка, відповідальність чоловіка, гідність чоловіка.

На практиці у повсякденному житті В. Сухомлинський радить привчати хлопчиків брати на себе більше напруження, більший тягар, більшу відповідальність (якщо в поході – то важка ноша, яка потребує напруження сил; якщо саджати дерева – то копати ями та носити воду; якщо їхати в машині – то віддавати дівчатам найкращі місця), тобто необхідно всіма можливими засобами вчити хлопчиків поважати в дівчинці майбутню матір [10, с. 140].

З дівчатками відомий педагог радить проводити спеціальну виховну роботу, розкриваючи їм мудру силу любові. «Коли в присутності юнака або навіть від думки про нього в тебе прискорено забилося серце, – говоримо ми дівчаткам, – коли тобі захочеться, щоб юнак дивився на тебе з подивом і захопленням, вважаючи тебе єдиною в світі, – це означає: в тобі пробудилась Жінка, пробудилась Мати – творець нового життя» [10, с. 152].

Для виховання сили духа, гордості, нетерпимості до духовного гноблення й пасивності, В. Сухомлинський надає поради дівчаткам як майбутнім жінкам-матерям:

По-перше, дівчинки-жінки мають орієнтуватися на активну участь у суспільному виробництві, а не на пасивну роль домашньої господарки, треба, щоб кожна дівчинка виховувалась самотньою й яскраво вираженою особистістю. По-друге, дівчинці-жінці має належати провідна роль у тому дусі відповідальності за людину і вимогливості людини до самої себе й до інших, який мусить панувати в школі. Дівчинка, дівчина, жінка з молоком матері

мусить ввібрати в себе ту істину, що любов – це насамперед відповідальність, а потім уже насолода, радощі. По-третє, в духовному житті колективу надзвичайно важливо, щоб прагнення чоловіка утвердити свою мужність, силу волі, безстрашність спонукалися пильним і вимогливим поглядом жінки. Інакше кажучи, хлопець прагне бути справжнім чоловіком, щоб не було соромно перед жінкою. По-четверте, діяльність колективу має бути так організована, щоб не було спеціально чоловічих й спеціально жіночих видів діяльності (але при цьому найважчу фізичну працю мусять ділити чоловіки). Водночас, до складнішої, тоншої праці, яка більше вимагає розуму, кмітливості, необхідно залучати дівчаток, а також використовувати змагання між хлопцями та дівчатами. «Не повинно бути таких трудових взаємовідносин, щоб дівчатка обслуговували хлопчиків і звикали таким чином до ролі домогосподарки. Те, що треба робити в домашньому господарстві, однаково вміло й старанно повинні робити чоловіки й жінки» [10, с. 156].

Проблеми статеворольової соціалізації дівчаток та хлопчиків піднімає В. Сухомлинський у роботі «Народження чоловіка, народження жінки», вважаючи це другим народження людини, найважчою й найвідповідальнішою сходиною, на яку піднімається людина в своєму духовному розвитку. Народження чоловіка, народження жінки, зазначає В. Сухомлинський, має в своїй основі складні анатомо-фізіологічні процеси, що відбуваються в організмі, тож цілком закономірно, що складні процеси статевого дозрівання, «відбиваються на психіці і в той же час залежать від психіки» [6, с. 63].

Аналізуючи поведінку хлопців та дівчат під час статевого дозрівання, В. Сухомлинський вважає, що в інтелектуальному розвитку дівчаток, у їхніх духовно-психічних і морально-естетичних відносинах «переломних», тривожних явищ значно менше, ніж у розвитку хлопчиків. Отже, на його думку, при правильній постановці виховної роботи статева зрілість сприятливо позначається на їхній психіці, – значно швидше й глибше умудряє їх, пробуджує серйозні думки про майбутнє [6, с. 64].

Виховуючи дитячий колектив, В. Сухомлинський радить доносити до свідомості дівчинки просто й піднесено, зрозуміло й цнотливо про те, що вона – майбутня мати, що «природою й багатовіковим досвідом людства на неї покладена відповідальність за весь рід людський», вважаючи, що думки про це умудряють дівчинку. До того ж, на думку відомого педагога, велике значення в розвитку цього мудрого переконання має «моральна чистота, благородство відносин між батьком і матір'ю» [6, с. 64-65].

В цей найбурхливіший, найважчий для дівчаток, і для вихователя період становлення жінки В. Сухомлинський радить батькам і вихователям берегти дівчаток від нескромних, занадто цікавих, а інколи й розбещених поглядів дорослих. Передумова правильного статевого виховання вимагає від оточуючих моральної вихованості, «щоб «не помічати» змін, які відбуваються в організмі дівчинки; якнайменше розмов про любов, про статеve життя і взаємовідносини статей, якнайменше підвищеного інтересу до статевого дозрівання дівчинки, якнайбільше людяності, сердечності, чуйності і чутливості у взаємовідносинах між членами колективу» [9, с. 67].

З метою облагородження природного статевого потягу, очищення душі людини від тваринного, грубо інстинктивного, В. Сухомлинський наголошує на пануванні у школі культу матері – духу високого, цнотливого ставлення до жінки – джерела людського життя і краси.

Статева зрілість у хлопчиків починається років на два пізніше й припадає на 13-й і особливо на 14-й рік, тобто те, що у переважної більшості дівчаток вже завершується, у хлопчиків тільки починається (педагог вважає це мудрістю природи!). Через це В. Сухомлинський зазначає, що «про всі незрозумілі для підлітків явища, зв'язані із статевою зрілістю, треба говорити з хлопчиками й дівчатками окремо». До того ж ця «інтимна розмова (з хлопчиками – розмова чоловіка, з дівчатками – жінки) має не поглиблювати інтерес до статевої зрілості, а, навпаки, згладжувати, облагороджувати його» [9, с. 69].

Педагог неодноразово наполягав, що багато того, що важливо в сфері статевого виховання, менше всього слід зв'язувати з порадами, що стосуються

безпосередньо цієї сфери. Педагогічна мудрість статевого виховання полягає в тому, щоб якнайменше говорити про фізіологічне у взаємовідносинах статей. Винятково важлива тут гармонія фізичного розвитку й духовного життя. Убогість духовних інтересів колективу й особистості, відсутність або ж крайня бідність обміну інтелектуальними, естетичними, творчими багатствами між хлопчиками й дівчатками в період статевого дозрівання веде до духовного спустошення, цинізму. Тому, перш ніж полюбити в дівчинці жінку, підкреслює В. Сухомлинський, хлопчик мусить любити в ній людину, пережити почуття захоплення, гордості, одухотвореності вищою людською радістю – радістю інтелектуального, естетичного спілкування людини з людиною [9, с. 71].

Розглядаючи питання закоханості, любові, В. Сухомлинський нагадує зауваження А. Макаренка в бесіді з учителями: «У всі часи й у всіх народів педагоги ненавиділи кохання». В. Сухомлинський свідчить, що в цьому жартівливому зауваженні є частка істини: окремі вчителі не розуміють, що в старшому підлітковому віці людина – це вже чоловік чи жінка, і статевий потяг стає закономірним явищем. Не враховується й те, що підлітковий і юнацький статевий потяг забарвлюється зовсім не тими емоціями, що потяг дорослих. В атмосфері багатого, повноцінного духовного життя інтимна суть відносин хлопчиків і дівчаток прикрита ідеальними, чистими, благородними спонуканнями й зближеннями [4, с. 189].

Мистецтво поважати й розуміти юнацьке кохання, вважає В. Сухомлинський – є дуже важливою передумовою гармонії духовного світу дорослих-вихователів і підлітків-вихованців, оскільки підлітки з особливою гостротою переживають почуття нетерпимості до втручання дорослих у недоторканий світ почуттів [4, с. 189].

Педагог зазначає що виховання хлопчиків і дівчат повинне відрізнятися, тому надає поради окремо представників кожної статі, зокрема на прикладі виховання власних сина та доньки через листи до них.

Звертаючись до хлопців, педагог застерігає, що дівчина, яка розбудила в хлопцеві почуття симпатії, може стати його дружиною, матір'ю його дітей, тож

необхідно поважати дівчину, оберігай її честь, гідність, гордість, незалежність. Спираючись на власний досвід сімейного життя, взаємовідносини з дружиною, відомий педагог наголошує, що любити – це не значить тільки бути у фізичній близькості, любов між чоловіком та жінкою у сім'ї – це найтонша сфера духовного життя, духовно-психологічних і морально-етичних відносин. «А сама міцна й шляхетна любов у людини тоді, коли вона єдина на все життя» [3, с. 209].

Звертаючись до молодих людей, педагог радить перед тим як створювати сім'ю, перевірити себе, чи готові вони до цього: чи вмієш ти бути відданим, вірним людині; чи немає в тебе лінії душі, егоїзму, безсердечності; чи вмієш ти управляти своїми бажаннями; чи готовий ти забезпечити сім'ю матеріально, тому що дружина твоя може тривалий час не працювати – вона вихователь твоїх дітей [3, с. 210].

Так, у «Листах до сина» поряд із проблемами моральності, етики та естетики людських взаємин, ставлення до праці, до навчання торкається автор і теми виховання статевої культури молоді.

Складаючи своєрідну пам'ятку для сина, відомий педагог залишає прийдешньому поколінню практичні поради для усіх молодих людей, які досягли статевої зрілості та мають брати шлюб:

1. Пам'ятай, що любов – це насамперед відповідальність за людину, яку ти полюбив, за її долю, за її майбутнє, а той, хто в любові шукає тільки джерело насолоди – розпусник і негідник. . Пам'ятай, що від характеру відносин чоловіка й жінки до шлюбу, від того, наскільки переважає в цих відносинах духовно-психологічний, морально-естетичний елемент, залежить моральна чистота всього подальшого сімейного життя.

3. Пам'ятай, що, беручи шлюб, люди беруть на себе не тільки юридичні, матеріальні, але й духовні обов'язки. А від характеру відносин у сім'ї залежить духовне багатство суспільства тощо [7, с. 232].

У «Листах до доньки» В. Сухомлинський розкриває ідеальну природу почуття любові, відповідаючи чотирнадцятирічній дочці на питання «Що таке

любов?» так, як колись самому відповіла найдорожча для нього в юнацькі роки людина, бабуся: «любов – це вічна краса та безсмертя людське» [8, с. 290]. Проте і тут педагог не обходить питання відповідальності дівчини-жінки за долю свого кохання. «Дівчинка, дівчина, жінка з материнським молоком мусить засвоювати ту істину, що любов – це відповідальність. Перш за все – відповідальність, а вже потім – насолода і радощі» [8, с. 296].

Малюючи ідеальне суспільство, в якому всі без винятку молоді люди – і жінки, і чоловіка – осягли цю мудрість любові до кінця, В. Сухомлинський глибоко переконаний, відтоді у нас було б гармонічне суспільство. Педагог зазначає дві сторони життя, які обов'язково мають панувати в нашому суспільстві: одна – це праця людини на виробництві, її суспільна особа й цивільна творчість, її обов'язок перед народом і суспільством; друга – це сфера духовно-психологічних і морально-етичних відносин: сім'я, діти, обов'язок батьків перед дітьми, дітей перед батьками [8, с. 291].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, на думку відомого педагога, місія школи в тому, щоб виховувати людину в гармонійній єдності: громадянина і трудівника, любляче й вірне подружжя, батька-матір. Статевий потяг необхідно облагороджувати від тваринного, грубо інстинктивного, у зв'язку з чим В. Сухомлинський наголошує на пануванні у школі культу матері – високого, цнотливого ставлення до жінки.

Не виділяючи статеве виховання в окремий напрям, педагог розглядав його у багатогранному навчально-виховному процесі громадськості, школи та сім'ї, підготовки дітей та підлітків до подружнього життя, виконанню батьківських обов'язків, зокрема підготовки дівчинки до ролі матері. Аналіз і характеристика поглядів В. Сухомлинського на проблеми статевої соціалізації, статевого виховання дітей у сім'ї та школі, дають змогу оцінити новаторство ідей, співзвучність їх викликам сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Кравченко Т. В. Статеве виховання школярів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20-30 років ХХ століття. Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки – Херсон, 2010 – 198 с.
2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1978. – 263с.
3. Сухомлинский В. А. Дружба, любовь, семья. Как воспитать настоящего человека – Издательство «Радянська школа», Киев – 1975. – 235 с. – С.189-228
4. Сухомлинський В. О. Закоханість. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1970. – 372 с.
5. Сухомлинский В. А. Книга о любви / В. А. Сухомлинский; сост. А. И. Сухомлинская, Л. В. Голованов. – М. : Мол. гвардия, 1983. – 191 с.
6. Сухомлинський В. О. Народження чоловіка. Народження жінки. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1970. – 372 с.
7. Сухомлинский В. А. Письма к сыну. Мудрость родительской любви / В. А. Сухомлинский ; сост. А. И. Сухомлинская, – М. : Мол. гвардия, 1988. – 304 с.
8. Сухомлинский В. А. Письма о любви (Письма к дочери). Мудрость родительской любви / В. А. Сухомлинский ; сост. А. И. Сухомлинская, – М. : Мол. гвардия, 1988. – 304 с.
9. Сухомлинський В. О. Хлопчикі і дівчата – чоловіки і жінки. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1970. – 372 с.
10. Сухомлинський В. О. Чоловіки і жінки в колективі. Методика виховання колективу. – Видавництво «Радянська школа», Київ – 1971 – С. 139-157
11. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину : тв. в 5 т. – К. : Рад. школа, 1976.